

Махнач А. І. Беларусь у навуковай і педагагічнай дзейнасці Казіміра Машынскага. А. І. Махнач// Российские и славянские исследования: науч. сб. Вып. 4 / редкол.: А. П. Сальков, О. А. Яновский (отв. редакторы) [и др.]. — Минск: БГУ, 2009. — С. 107-115

А. І. Махнач

БЕЛАРУСЬ У НАВУКОВАЙ І ПЕДАГАГІЧНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ КАЗІМІРА МАШЫНСКАГА

Калі ўзгадаць імёны польскіх этнолагаў, якія ў розныя часы займаліся этнаграфічным вивучэннем Беларусі, то першым у спісе павінна быць прозвішча Казіміра Машынскага (1887—1959). Для навукоўцаў з Цэнтральнай Еўропы ён з'яўляецца знакамітым знаўцам славянскай культуры, буйнейшым навуковым аўтарытэтам у галіне славянскай этналогіі і этнаграфіі. У гэтым годзе спаўняецца 50 год з дня яго смерці. Гэта тэрмін захавання аўтарскіх правоў. Супрацоўнікі Інстытута этналогіі і культурнай антрапалогіі Ягелонскага універсітэта па архіўных матэрыялах узнавілі і падрыхтавалі да выдання апошнюю частку грунтоўнай манаграфіі «Народная культура славян», якую Машынскі прысвяціў сацыяльнай культуры, у тым ліку і беларусаў.

На канферэнцыі, якая праходзіла ў Кракаве ў 2006 г. і была прысвечана 80-годдзю заснавання К. Машынскім у Ягелонскім універсітэце першай у свеце кафедры этнаграфіі славян, прымалі ўдзел навукоўцы з Польшчы, Сербіі, Славакіі, Балгарыі, Венгрыі, Беларусі [33, с. 64]. Дакладчыкі са славянскіх краін падкрэслівалі ўклад Машынскага ў этнаграфічнае і этналагічнае вивучэнне ўласных нацыянальных культур. Значны след ён пакінуў і ў этнаграфічным вивучэнні Беларусі. На жаль, пэўным вынікам гэтай канферэнцыі стала выснова, што яго навуковая спадчына, прысвечаная вивучэнню Беларусі, да сённяшняга дня застаецца не апрацаванай. У жыцці і навуковай спадчыне Машынскага можна вылучыць тры перыяды: варшаўскі, кракаўскі і віленскі, якія дазволілі яму ў рознай ступені ажыццявіць свае памкненні ў дачыненні да вивучэння Беларусі і рэалізаваць сябе як этнографа, этнолага і стваральніка ўласнай навуковай школы.

Варшаўскі перыяд. Першая этнаграфічная экспедыцыя К. Машынскага адбылася ў 1914 г. Ён рыхтаваўся да яе загадзя. Яшчэ ў 1912 г., працуючы настаўнікам у Паўночнай Украіне, ён пачаў натаваць этнаграфічныя звесткі пра Украінскае Палессе, якія былі надрукаваны ў часопісе «Зямля» на працягу 1913 г. пад назвай «З Украіны». За гэту працу даследчык быў адзначаны ўзнагародай «Польскага краязнаўчага таварыства» у Варшаве, якое надрукавала яго нататкі асобнай кнігай. Менавіта праз гэта таварыства Машынскі атрымаў дазвол і сродкі на правядзенне этнаграфічнай экспедыцыі на Беларускае Палессе. Ён падрыхтаваў праект двухгадовага этнаграфічнага вивучэння Беларусі. Падчас сваіх доследаў ён збіраўся вивучыць матэрыяльную культуру, затым духоўнае, грамадскае і рэлігійнае жыццё жыхароў Палесся. У прадмове да манаграфіі «Палессе Усходняе» (1928) Машынскі адзначаў, што цяжка знайсці такое месца, якое б вучыла этнографа ці этнолага столькі, як Палессе [19, с. II].

У архіве Ягелонскага універсітэта захоўваецца дакумент, які можна аднесці да вышэйадзначанай экспедыцыі на Беларусь 1914 г. [12, с. 1—32]. Гэта невялікі сшытак, усяго 32 ста-ронкі, які быў запоўнены звычайным алоўкам, з назвай «Нататкі да этнаграфіі Палесся і Беларусі». На першай старонцы К. Машынскі пазначыў літаратурныя крыніцы, з якіх ён збіраўся атрымаць, відаць, першыя навуковыя этнаграфічныя звесткі пра Беларусь. Яны яму былі неабходны і для напісання праекта, і для непасрэднага самастойнага выезду на Палессе. Спіс літаратуры, якую прагледзеў этнолаг, дазваляе меркаваць, што гэтыя запісы рабіліся яшчэ ў самым пачатку яго шляху як даследчыка. Усе матэрыялы датаваліся канцом XIX ст. Іх

аўтарамі з'яўляліся такія вядомыя беларускія і расійскія этнографы, як М. Харузін, М. Янчук, Дз. Булгакоўскі, М. Нікіфароўскі, У. Завітневіч, Ю. Крачкоўскі, І. Насовіч. Асаблівую ўвагу Машынскі надаў натаванню знакамітай працы «Жывапісная Расія» А. Кіркора.

На Палессе малады даследчык выехаў у чэрвені 1914 г. і накіраваўся да маёнтка А. Кіе-ніевіча — Дзерэжэвічы над Прыпяццю ў Мазырскім павеце, а потым выехаў да вёскі Дзякавічы на возера Князь. Далей ён збіраўся на лодцы рушыць да вёскі Слаўкавічы на паграніччы Мозырскага і Бабруйскага Палесся, але не паспеў. З пачаткам Першай сусветнай вайны Машынскі пад націскам мясцовых жандармаў быў вымушаны выехаць з Беларусі. Увага да маладога даследчыка з боку жандармаў была звязана з тым, што дзед яго, А. Машынскі, удзельнічаў у паўстанні 1863 г. і быў высланы ў Сібір [5, с. 1]. Пазней ён адзначаў, што значная частка нататнікаў з гэтай экспедыцыі засталася пустая, а фатаграфічныя клішэ амаль не кранутыя [20, с. IV].

Нататкі з экспедыцыі 1914 г. былі падрыхтаваны да друку ў 1918 г., але надрукаваны К. Машынскім толькі ў 1928 г. Справа ў тым, што адно выдавецтва, да якога звярнуўся аўтар, у 1918 г., прыпыніла існаванне, а ў другога не хапіла на гэта выданне грошай. Сам Машынскі, даючы адзнаку сваёй навуковай дзейнасці, пісаў у 1952 г. у аўтабіяграфіі, што найвялікшымі яго працамі трэба лічыць: этнаграфічную манаграфію, прысвечаную аднаму з найбольш цікавых ў этнаграфічным сэнсе краёў Еўропы, — «Палессю Усходняму», і другую працу — трохтомную «Народную культуру славян» [7, с. 18]. Фактычна толькі пасля таго, як Машынскі апрацаваў беларускія матэрыялы, сабраныя на Палессі, ён адчуў энергію асэнсаваць усю славянскую культуру. Пэўным доказам гэтага можа быць параўнанне структуры «Усходняга Палесся» і «Народнай культуры славян», якія фактычна адрозніваюцца толькі прадметам вывучэння: Палессе з аднаго боку і суполка славянскіх краін з другога.

Палявыя матэрыялы, якія былі сабраны Машынскім на Палессі ў 1914 г., дазволілі яму падрыхтаваць навуковы даклад «Вынікі этнаграфічнага даследавання Палесся», які ён агучыў на кангрэсе антрапалагаў 1924 г. у Празе [24, с. 13]. Пасля гэтага выступлення Машынскі атрымаў сусветнае прызнанне і стаў сябрам міжнароднага інстытута антрапалогіі ў Празе.

У кастрычніку 1922 г. К. Машынскі быў запрошаны на працу ў аддзел славянскай этнаграфіі Інстытута антрапалогіі Варшаўскага навуковага таварыства. Там ён працаваў з такімі знаўцамі этнаграфіі Беларусі, як М. Федароўскі і Ч. Пяткевіч. Тры гады працы ў адзеле славянскай этнаграфіі Машынскі прысвяціў актыўнаму этнаграфічнаму вывучэнню Беларусі. Наступная этнаграфічная экспедыцыя Машынскага на Беларусь адбылася праз восем гадоў. Дакладных звестак пра гэты выезд на Беларусь няма звестак. Не захавалася і справаздач таварыства, аднак у архіве Ягелонскага універсітэта ёсць здымак з Лунінца, датаваны 1922 г., які можа пацвердзіць факт існавання гэтай экспедыцыі [11, с. 15].

Дакладна вядома другая экспедыцыя К. Машынскага па Палессю 1924 г. Захаваліся палявыя нататкі і палявы дзённік з гэтай экспедыцыі. Акрамя гэтага ёсць карта, падрыхтаваная Машынскім да справаздачы ў Варшаўскім навуковым таварыстве, на якой пазначаны маршруты яго даваенных вандровак і шлях экспедыцыі 1924 г. Машынскі наведаў на Берасцейшчыне Лунінец, Драгічын, Спорава і інш. [10, с. 27]. Асноўная ўвага даследчыка была накіравана на вывучэнне матэрыяльнай культуры палешукоў.

Працуючы ў адзеле этнаграфіі Інстытута антрапалогіі навуковага таварыства Варшаўскага на працягу 1923—1924 гг. К. Машынскі распачаў першыя ў Польшчы планавыя і сістэматычныя палявыя даследаванні па матэрыяльнай культуры. Гэту працу К. Машынскі рабіў двума спосабамі. Першы тычыўся непасрэдна асабістага назірання даследчыка, апісання і замалёўкі розных рэчаў, такіх, напрыклад, як сельскагаспадарчыя

прылады працы. Другі спосаб тычыўся збору інфармацыі ад мясцовых жыхароў з дапамогай раней распрацаваных «апытальнікаў». К. Машынскі да 1924 г. распрацаваў два вялікіх апытальніка, якія тычыліся матэрыяльнай культуры. Адзін меў дзве вялікія часткі: матэрыяльная культура, да якой мелі

дачыненне жанчыны (ежа, ткацтва, збіральніцтва, адзежа і інш.); другі — матэрыяльная культура, якая тычылася мужчын (апрацоўка глебы, рыбалоўства, гадоўля жывёлы, будаўніцтва і інш.). Аднак гэты падрабязны апытальнік складаўся прыкладна з 20 старонак пытан-няў, і карэспандэнту К. Машынскага, каб адказаць на ўсе пытанні, спатрэбілася б вельмі шмат часу толькі на адказы. Другі апытальнік, які быў складзены К. Машынскім, быў кароткім, не меў падзелу па гендэрнаму падыходу і складаўся з 9 старонак [11, с. 26—35].

Сістэматычная праца К. Машынскага з беларускімі карэспандэнтамі была распачата ў 1924 г. Працуючы ў Варшаўскім навуковым таварыстве, ён на бланках таварыства высылаў невялікія анкеты (адзін ліст), якія ўтрымлівалі заданні, пытанні, затым малюнк і яшчэ адна частка была прапанавана для адказаў. Звычайна анкеты былі машынапісныя, з малюнкамі ці ад рукі, ці пад капірку. Некаторыя анкеты К. Машынскі запаўняў уласна ад рукі і тады яны мелі не 5 пытанняў, якія тычыліся земляробчых прылад працы, а патрабавалі значна шырэйшых звестак па матэрыяльнай культуры таго рэгіёна, куды ён іх накіроўваў. Адзін такі ліст-анкету К. Машынскі даслаў у 1924 г. сваёй сяброўцы з Вільні А. Яблонскай. Гэты ліст меў 16 пытанняў і шэраг дапісак з іншымі пытаннямі [9, с. 29].

У архіве Ягелонскага універсітэта захоўваюцца цікавыя матэрыялы, якія былі прысланы аматарамі, у тым ліку і з Беларусі, па закліку Машынскага. Такім інфарматарам, напрыклад, быў К. Шэмбер з вёскі Плавушка Вілейскага павета. Адзначаючы сваю нацыянальную прыналежнасць, ён пазначыў, што мова, якой ён карыстаецца ў паўсядзённым прыватным жыцці, — беларуская, а па-за межамі дома карыстаецца польскай мовай. Ён даслаў Машынскаму малюнк і апісанне прылад рыбалоўства, якімі карысталіся на рацэ Віліі [1, с. 145—184].

Тры грунтоўныя сшыткі пад агульнай назвай «Культура вёскі Петракі» ў 1936 г. даслаў К. Машынскаму Я. Штурык з Пастаўскага павета. Першы сшытак прысвечаны ежы, хатнім раслінам, паляванню, рыбалоўству, бортніцтву, гадоўлі хатніх жывёл, другі — земляробству, трэці — адзенню, жыллю і будаўніцтву. Мапу, якая мела назву «Гміна Відзка — тэрыторыя даследавання Альфонса Беліні за гады 1925/26/27/28», даслаў аматар з Браслаўскага павета. На ёй былі пазначаны маршруты яго асабістых этнаграфічных экспедыцый [4, с. 26].

Падчас сваіх першых этнаграфічных вандровак па Палессі К. Машынскі пазнаёміўся з чалавекам, які стаў яго ўласным інфарматарам да канца жыцця. Ч. Пяткевіч дапамог К. Машынскаму скончыць працу «Усходняе Палессе». Этнаграфічны матэрыял, сабраны К. Машынскім за 6 тыдняў лета 1914 г., не мог яму даць канчатковага ўяўлення аб розных галінах культуры Усходняга Палесся, а ўдакладніць іх пасля 1917 г. было немагчыма. Таму ён карыстаўся звесткамі па культуры гэтага рэгіёна Беларусі ад Ч. Пяткевіча. У архіве Ягелонскага універсітэта захаваліся некалькі лістоў Ч. Пяткевіча да К. Машынскага. Лісты, якія захаваліся, тычыліся матэрыяльнай культуры Усходняга Палесся і распавядалі, напрыклад, пра тое, якім чынам робяць на Палессі падушкі, якіх памераў і чым іх напаяняюць. Ці напрыклад, К. Машынскага цікавілі рэчы адносна посуду для ўжывання гарэлкі [23, с. 9].

Цікава, што навуковыя працы К. Машынскага і Ч. Пяткевіча не толькі сугучныя і вельмі падобныя па зместу, але яшчэ і маюць аднолькавы лёс. І той і другі вывучалі матэрыяльную культуру жыхароў Усходняга Палесся. К. Машынскі быў аўтарам

«Усходняга Палесся», Ч. Пяткевіч — «Рэчыцкага Палесся». Працягам стала праца над духоўнай культурай. У 1934 г. К. Машынскі выдаў другую частку «Народнай культуры славян», прысвечаную духоўнай культуры славян. «Духоўная культура Рэчыцкага Палесся» Ч. Пяткевіча была выдадзена пасля смерці аўтара, дзякуючы К. Машынскаму ў 1938 г. Што тычыцца трэцяй часткі «Рэчыцкага Палесся», прысвечанай грамадскай культуры, то яна патрапіла таксама да К. Машынскага, які яе збіраўся выдаць, аднак не паспеў. Я. Клімашэўская, асістэнтка К. Машынскага, якая рэдагавала гэту частку даследавання Ч. Пяткевіча, захавала некалькі параграфіў гэтай працы і перадала іх у канцы 90-х гг. XX ст. беларускаму даследчыку У. Васілевічу, які пераклаў іх на беларускую мову і ў 2004 г. надрукаваў пад агульнай назвай «Рэчыцкае

Палессе» [32, с. 13]. Што тычыцца апошняй часткі працы К. Машынскага «Народная культура славян», прысвечанай грамадскай культуры, то яна была падрыхтавана да друку перад вайной, аднак не была надрукавана і загінула падчас вайны.

Інтэнсіўная навуковая дзейнасць, якую разгарнуў К. Машынскі на пачатку 20-х гг. XX ст. па вывучэнні культуры славян, і ў першую чаргу культуры беларусаў, прынесла яму шырокую вядомасць як у польскіх навуковых колах, так і па-за іх межамі. Пэўным вынікам гэтага прызнання стала пасада загадчыка кафедры этнаграфіі славян у Ягелонскім універсітэце, куды К. Машынскага запрасілі выкладаць у 1925 г.

Кракаўскі перыяд. Ад 1925 г. К. Машынскі быў вымушаны абмежаваць сваю палявую даследчыцкую дзейнасць. Звязана гэта было з наданнем большай увагі выкладанню ў Ягелонскім універсітэце і апрацоўцы ўжо сабраных матэрыялаў. Падчас працы ў Ягелонскім універсітэце К. Машынскі ажыццявіў шэраг значных навуковых праектаў, якія ў тым ліку мелі непасрэднае дачыненне да Беларусі.

Адным з самых важных навуковых праектаў у жыцці К. Машынскага стала падрыхтоўка падручніка «Народная культура славян», які ён збіраўся прапанаваць студэнтам. К. Машынскі ўзгадваў, што, толькі пачаўшы выкладаць у 1926 г. у Ягелонскім універсітэце, ён адразу зразумеў, што без добрага падручніка студэнты не змогуць ахапіць усе акалічнасці культуры славян праз лекцыі [17, с. 7].

Першая частка падручніка, якая пабачыла свет у 1928 г., была цалкам пабудавана на матэрыяле, уласна сабраным даследчыкам. Яна была прысвечана матэрыяльнай культуры славян. Для працы над другой часткай па духоўнай культуры славян ён прыцягнуў сваіх вучняў — студэнтаў Ягелонскага універсітэта ў Кракаве і універсітэта Стэфана Баторыя ў Вільні. Для гэтай працы ў 1930 г. К. Машынскі распрацаваў спецыяльны апытальнік. Ён складаўся з 21 раздзела, галоўных інструкцый і прыкладна з 227 пытанняў. Зразумела, што звычайны карэспандэнт К. Машынскага не здолеў бы прафесійна апрацаваць такую вялікую колькасць матэрыяла. Для гэтай працы былі скарыстаны найбольш адказныя вучні К. Машынскага — Я. Клімашэўская і Е. Абрэмбскі. Акрамя іх, у этнаграфічнай экспедыцыі 1930 г. па збору беларускага этнаграфічнага матэрыялу ўдзельнічалі студэнты — сябры этналагічнага гуртка пры музеі універсітэта ў Вільні. Гэта была М. Знамероўска-Пруферава, якая збірала матэрыял вакол Вільні [22, с. 7856/104]. Л. Туркоўскі апрацаваў Гродзенскі, Лунінецкі, Пінскі, Кобрынскі, Косаўскі, Ваўкавыскі, Баранавіцкі, Слоніўскі, Валожынскі і Лідскі паветы. [22, с. 7856/63, 65, 74—83]. М. Пецюкевіч даследаваў сваю радзіму: паветы Брас-лаўскі, Дзясінскі, Пастаўскі, Вілейскі, Ашмянскі [22, с. 7856/67—73]. У апытальніках для кожнага рэгіёна былі ўласныя інструкцыі К. Машынскага. Так, Л. Туркоўскі і М. Пецюкевіч мелі наступныя інструкцыі, які былі прыпісаны ў дадатку да апытальніка ў самым канцы: 1) весці размовы на мове суразмоўцаў, 2) натаваць не толькі тое, што патрабуе апытальнік, а значна шырэй, фактычна ўсё, што можна выцягнуць з інфарматара [22, с. 7856/136]. Матэрыялы з гэтай

экспедыцыі К. Машынскі паклаў за аснову дзвюх частак «Народнай культуры славян», якія ўбачылі свет у 1934 і 1939 г.

Другі значны навуковы праект, які К. Машынскі распачаў у Кракаве, тычыўся працы над «Атласам народнай культуры ў Польшы», які павінен быў ахопліваць і беларускія землі. Частку матэрыялаў, якая тычылася духоўнай культуры К. Машынскі збіраў праз апытальнік, які быў надрукаваны ў краязнаўчым часопісе «Орлі лот» у 1930 г. Праз гэты часопіс ён звярнуўся да вучнёўскай моладзі з прапановай уключыцца ў навуковую дзейнасць і паспрабаваць сабраць звесткі пра «Ноч перад святам Божага Нараджэння». З Беларусі на зварот навукоўца адгукнулася дастаткова вялікая колькасць маладых карэспандэнтаў. Усяго ў архіве інстытута этналогіі Ягелонскага ўніверсітэта захоўваецца больш за сто лістоў з Беларусі. Звычайна адказы дасылалі вучні розных класаў гімназіі. Геаграфія адказаў была дастакова шырокая — Бяроза-Картузская, Пружаны, Пінск, Кобрын, Лунінец, Драгічын, Брэст, Столін,

Ліда, Навагародак, Вільня і інш. Шэраг лістоў мелі дастаткова поўныя адказы. У першую чаргу гэта лісты вучняў, якія прымалі ўдзел у дзейнасці якіх-небудзь краязнаўчых

аб'яднанняў. Напрыклад, ліст, датаваны 13.04.1931, даслала В. Дастаеўская, якая была аматарам «Кола краязнаўчага імя Я. Юндзіла вучняў дзяржаўнай семінарыі ў Пружанах» [22, с. 1224]. Акрамя гэтага, лісты прыходзілі з пячаткамі краязнаўчых колаў з Вільні і Жыровіч. Сустрэкаюцца і калектыўныя адказы, як, напрыклад, ад вучняў I і II класа дзяржаўнай семінарыі са Шчучы-на [22, с. 1209]. Акрамя гэтага даследавання, праз «Орлі лот» К. Машынскі прапанаваў шэсць розных апытальнікаў. Гэта былі «Народныя астранамічныя веды і некаторыя вераванні аб нябесных цялах» у 1931 г. ці «Аб народных музычных інструментах» 1932 г. Былі, відаць, і іншыя заклікі, таму што захаваліся некаторыя адказы на іх. Напрыклад, вучань І. Тарашкевіч даслаў беларускія песні з ваколіц Ліды [22, с. 179]. У. Піліповіч з Брэста на кірыліцы даслаў сшытак, які меў назву «Народная лирика. Песни петые и продиктованные моей матерью Еленой Ивановной Обламской за конец 1928 и за весь 1929 год». [22, с. 279].

Яшчэ адным важным праектам К. Машынскага стала выданне разам з мовазнаўцам К. Нітшам часопіса «Люд славянскі», першы нумар якога пабачыў свет у 1929 г. Пасля пераезду ў Вільню К. Машынскі далучыўся да рэдакцыйнай рады часопіса «Балтыкославіка». Сярод матэрыялаў гэтых часопісаў быў шэраг артыкулаў, прысвечаных розным аспектам культуры беларусаў, аўтарамі якіх былі А. Лучкевіч, С. Станкевіч, Ц. Эрэнкрэйцава, сам К. Машынскі і яго вучань Ю. Абрэмбскі.

Падрыхтоўка шэрага праектаў і актыўная педагагічная дзейнасць не змаглі запыніць жадання К. Машынскага яшчэ раз наведаць Беларусь з этнаграфічнай экспедыцыяй. Яна адбылася ў 1926 г. на аўтамабіле «Орбіс» [8, с. 127—171]. Экспедыцыя была арганізавана Л. Савіцкім, прафесарам географіі Ягелонскага ўніверсітэта, якому і належаў аўтамабіль. Акрамя Л. Савіцкага і К. Машынскага, у экспедыцыі ўдзельнічалі С. Валасовіч — глебазнаўца і В. Арміцкі, які вывучаў гаспадарку [26, с. 10]. Цікава, што К. Машынскі яшчэ раней пісаў, што яму было б цікава паўдзельнічаць у комплекснай экспедыцыі па вывучэнні Па-лесся, якая б складалася з заатэхніка, этнографа, лінгвіста і мастака-фатографа [16, с. 124]. Што тычыцца мастака-этнографа, то сам К. Машынскі выдатна валодаў і алоўкам і фотаапаратам. Справа ў тым, што падчас этнаграфічных экспедыцый ён толькі часткова карыстаўся фотаапаратам, а вялікую колькасць замалёвак рабіў сам. Гэта былі схематычныя малюнкi рэчаў, пабудоў, адзежы і нават некаторых інфарматараў. Абсалютная большасць з 1138 ма-люнкаў, якія патрапілі ў першы том «Народнай культуры славян», зроблена ўласна К. Ма-шынскім. Аднак не толькі ва ўласным таленце справа, а яшчэ і ў адукацыі. Цудоўна маля-ваць ён навучыўся ў Акадэміі

мастацтваў у Кракаве пад кіраўніцтвам вядомага польскага мастака прафесара Ё. Мехоффера [3, с. 209].

Экспедыцыя «Орбіс» працягвалася 41 дзень і праходзіла ў час летніх вакацый. Пачалася 1 жніўня і скончылася 11 верасня 1926 г. Часткова шлях экспедыцыі праходзіў праз польскія, літоўскія і ўкраінскія землі [26, с. 12]. Цікавымі з'яўляюцца нататкі К. Машынскага, так як яны фактычна зроблены з акна аўтамабіля. Спачатку ён імкнуўся рабіць іх падчас руху, аднак гэта не зусім у яго атрымалася, аўтамабіль увесь час трусіла. Таму ён быў вымушаны іх уласна перапісаць [13, с. 16].

Традыцыя ўдзельнічаць у сумесных экспедыцыях з Л. Савіцкім працягнулася ў 1927 і 1928 г. Тады К. Машынскі разам з вучнем Абрэмбскім удзельнічалі ў вывучэнні Балгарыі, а потым і Македоніі. Праз 6 год, у 1934 г., ужо ў той час, калі Машынскі прыпыніў свае ўласныя палявыя даследы Палесся, іх працягнуў менавіта Ю. Абрэмбскі. Як піша даследчык навуковай спадчыны Ю. Абрэмбскага А. Энгелькінг, менавіта «дзякуючы К. Машынскаму Ю. Аб-рэмбскі перажыў навуковае захапленне Палессем» і пасля навучання ў сусветна знакамітага этнолага Маліноўскага накіраваўся менавіта туды [35, с. 225]. Па выніках экспедыцыі на Палессе Ю. Абрэмбскі падрыхтаваў працу «Архаічнае Палессе», выдадзеную толькі ў 2007 г.

У хуткім часе К. Машынскі атрымаў запрашэнне ўзначаліць кафедру этналогіі і этнаграфіі ва ўніверсітэце Стэфана Баторыя ў Вільні. Дакладна не вядома, што паўплывала на прыняцце рашэння аб пакіданні Ягелонскага ўніверсітэта з яго еўрапейскім узроўнем і традыцыямі і пераход у рэгіянальны для таго часу ўніверсітэт у Вільні. Магчыма гэта была магчымасць атрымаць званне прафесара (*profesora zwyczajnego*), а магчыма і жаданне быць бліжэй да Палесся, каб працягнуць яго вывучэнне. Пасля пераезду К. Машынскага ў Вільню ў 1935 г. адзіная ў Польшчы кафедра этнаграфіі славян Ягелонскага ўніверсітэта была пераназвана ў кафедру славянскай дыялекталогіі, якую ўзначаліў прафесар М. Малецкі.

Віленскі перыяд. Адным з чыннікаў, якія паўплывалі на прыняцце К. Машынскім рашэння пераехаць у Вільню, магло быць віленскае навуковае этнаграфічнае асяроддзе, якое было добра яму вядома. Кафедра этналогіі і этнаграфіі ва ўніверсітэце Стэфана Баторыя была створана яшчэ ў 1924 г. З моманту адкрыцця да 1935 г. ёю кіравала Ц. Бодуэн дэ Куртэнэ-Эрэнкрэйцава. К. Машынскі ведаў Ц. Эрэнкрэйцаву яшчэ з часоў працы ў адзеле славянскай этнаграфіі Інстытута антрапалогіі Варшаўскага навуковага таварыства. У 1935 г. яна пераехала ў Варшаву і ўзначаліла кафедру этнаграфіі Польшчы Варшаўскага ўніверсітэта, прапанаваўшы на сваю былую пасаду кандыдатуру К. Машынскага. Кафедра, якую пакінула Ц. Эрэнкрэйцава К. Машынскаму, мела добрыя навуковыя традыцыі, у тым ліку ў вывучэнні Беларусі. Гісторыя кафедры этналогіі і этнаграфіі Віленскага ўніверсітэта Стэфана Баторыя пачалася ў 1924 г., калі была створана этнаграфічная майстэрня і этнаграфічны музей пры ёй. Асноўнай задачай дзейнасці кафедры, як пісала яе стваральніца Ц. Эрэнкрэйцава, «было запаўненне лакун у вобласці этнаграфіі польскай, літоўскай і беларускай» або іншымі словамі, якія яна ўжывала, «на землях былога ВКЛ» [2, с. 77]. Гэта адбілася і на музеі, які насіў тэрытарыяльны характар. Пэўныя рэгіёны, якія былі ахоплены даследчымі інтарэсамі кафедры і музея, уключалі ў сябе Віленшчыну, Наваградчыну, часткова тэрыторыю беларускага Палесся і ваяводстваў Гарадзенскага і Беластоцкага.

У 1935 г. К. Машынскі атрымаў пасаду прафесара ва ўніверсітэце Стэфана Баторыя і пачаў чытаць курс лекцый «Агульныя рысы этнаграфіі еўрапейскай вугра-фінскай і балцкай» [29, с. 11]. Гэты курс працягваў традыцыі, закладзеныя Ц. Эрэнкрэйцавай, якая чытала лекцыі па «Агульнай этнаграфіі (Афрыка і Амерыка)», «Абраднасці польскага народа», «Этнаграфіі Польшчы і ВКЛ» і «Фіна-уграм» [27, с. 8; 28, с. 8].

К. Машынскі і Ц. Эрэнкрэйцава сутыкнуліся з пэўнымі праблемамі выкладання этнаграфіі і этналогіі студэнтам. К. Машынскі вырашыў стварыць падручнік «Народная культура славян», працу над якім ён працягнуў і ў Вільні. Ц. Эрэнкрэйцава пайшла іншым шляхам. Яна вырашыла стварыць этнаграфічны музей пры кафедры або, як яна пісала, «лабараторыю культуры, у якой бы студэнты змаглі пазнаёміцца з народнай культурай не толькі праз навуковую літаратуру» [2, с. 82].

Дзякуючы намаганням Ц. Эрэнкрэйцавай і К. Машынскага пры кафедры было падрыхтавана маладое пакаленне этнолагаў, якія ўслед за сваімі прафесарамі звярнуліся да актыўнага этналагічнага вывучэння Беларусі. Імі ў сакавіку 1925 г. быў створаны гурток студэнтаў-этнолагаў Віленскага універсітэта, які ўзначаліў М. Дзядовіч. У розны час сябрамі гэтага калектыву былі М. Знамяроўска-Пруферава, Л. Туркоўскі, В. Дыноўскі, М. Пецюкевіч, З. Карыбуціак і інш. Яны запрашалі прафесараў па сумежных дысцыплінах, слухалі іх даклады, дыскутавалі, чыталі ўласныя рэфераты. Акрамя гэтага, праводзілі актыўную навуковую дзейнасць. У 1930 г. магістрат Вільні вылучыў ім 1000 злотых на правядзенне комплекснай этна-графічнай экспедыцыі ў вёсцы Мешканцы, Віленска-Трокскага павета, дзе вяскоўцы, як піша М. Знамяроўска-Пруферава, «казалі па па-польску, па-літоўску і па-беларуску» [30, с. 5]. Сябрамі гуртка быў сабраны шэраг этнаграфічных прадметаў, апытаны мясцовыя жы-хары, запісаны на фанограф народныя мелодыі, а па выніках экспедыцыі быў выдадзены зборнік этнаграфічных прац маладых адмыслоўцаў, які зваўся «Этнаграфіка».

Студэнты, сябры гуртка, адказвалі за вызначаныя накірункі дзейнасці этнаграфічнага музея пры кафедры. М. Знамяроўска-Пруферава адказвала за рыбалоўства, водныя камуні-кацыі, жывёлагадоўлю і паляванне, В. Дыноўскі — за народнае рамяство і мастацтва, Л. Тур-коўскі — за ганчарства і ткацтва, а О. Свяневічава — за духоўную культуру. Свае музейныя калекцыі яны папаўнялі ў час самастойных этнаграфічных экспедыцый. Акрамя гэтага, у фонды музея дастаўляліся матэрыялы, ахвяраваныя асобамі, у тым ліку сялянамі Наваградскага ваяводства, сябрамі розных навуковых гурткоў, напрыклад удзельнікамі краязнаўчага гуртка вучняў гімназіі А. Міцкевіча ў Вільні [31, с. 10].

Студэнты К. Машынскага універсітэта Стэфана Баторыя М. Пецюкевіч, Л. Туркоўскі, М. Знамяроўска-Пруферава, З. Корубутыяк, В. Дыноўскі атрымалі моцную падтрымку з боку прафесара. Яны ўсе падрыхтавалі і абаранілі магістэрскія працы ў К. Машынскага.

Падчас працы ў Вільні адбылася апошняя этнаграфічная экспедыцыя К. Машынскага на Палессе. Яна была ажыццёўлена ў 1932 г. разам з украінскім этнамузыкаведам Ф. Калесам. Экспедыцыя цягнулася два тыдні. За гэты час К. Машынскі і яго сябра наведалі некалькі дзесяткаў вёсак у Столінскім і суседніх паветах. Праз тры гады ў часопісе «Люд славянскі» К. Машынскі надрукаў два артыкулы. Першы быў прысвечаны гістарыяграфіі беларускага народнага музыказнаўства ад пачатку XIX ст. і да пачатку 30-х гг. XX ст. У гэтым артыкуле ёсць спасылкі на савецкія артыкулы, прысвечаныя музыцы. Так, К. Машынскі спасылаецца на артыкул Я. Дрэзіна «Кастрычнік і беларуская музыка», надрукаваны ў часопісе «Узвышша» ў 1927 г. Трэба адзначыць, што пільнай увагі К. Машынскага да этнаграфічных матэрыялаў, якія з'яўляліся як у савецкай Расіі, так і ў савецкай Беларусі, не было. Таму яму ў гэтай працы дапамагала М. Знамяроўска-Пруферава, якая «дастала» савецкія артыкулы і бібліяграфічную інфармацыю па тэме яго артыкула [20, с. 75]. Сярод уласных сувязей К. Машынскага з савецкімі этнографамі неабходна прыгадаць яго перапіску і абмен навуковай літаратурай з Д. Зяленіным [25, с. 277—287].

Другі артыкул К. Машынскага быў прысвечаны вынікам, якіх дасягнула экспедыцыя 1932 г. Сярод іх неабходна прыгадаць каля 220 запісаных тэкстаў песен і 81 мелодыю, запісаную на фанограф. Відаць, гэтым займаўся ўласна К. Машынскі падчас экспедыцыі. Дапамога К. Машынскаму ў гэтым яго асістэнтка Я. Клімашэўская, якая за ўласныя грошы аплаціла праезд, толькі б, як піша К. Машынскі, пазнаёміцца з Палессем [15, с. 70]. Перад вайной ім былі падрыхтаваны да друку тэксты палескіх песень, якія ён збіраў разам з Ф. Калесам. На жаль, ён не паспеў іх выдаць, і зараз яны знаходзяцца ў архіве Ягелонскага ўніверсітэта.

У 1939 г. быў зачынены ўніверсітэт Стэфана Баторыя ў Вільні, а прафесары звольнены. У час Другой сусветнай вайны К. Машынскі заставаўся ў Вільні, займаўся прыватнай адукацыяй, жыў на сродкі ад продажу ўласнай бібліятэкі. У 1943 г. ён падрыхтаваў апошні артыкул, які меў дачыненне да Беларусі, але так і не надрукаваў яго [18]. Больш да беларускай тэматыкі ён не звяртаўся. Пасля вайны К. Машынскі пераехаў у Кракаў і да канца жыцця працягваў працаваць у Ягелонскім ўніверсітэце. Гэта быў час працы над грунтоўнымі тэарэтычнымі манаграфіямі «Чалавек. Уступ да агульнай этнаграфіі і этналогіі» (1958) і «Пра спосабы даследавання матэрыяльнай культуры праславян» (1962).

Высновы. Этналагічнае вывучэнне Беларусі ў 20—30 гг. XX ст. аказала значны ўплыў на навуковую і педагагічную дзейнасць К. Машынскага. Вывучэнне беларускага Палесся ў 1914 г. і падчас працы ў аддзеле славянскай этнаграфіі Інстытута антрапалогіі Варшаўскага навуковага таварыства дазволіла яму рэалізавацца як палявому даследчыку, распрацаваць і скарыстаць комплекс метадык па збору матэрыялу, сабраць шэраг каштоўных звестак па матэрыяльнай культуры Беларусі, апрацаваць іх і выдаць манаграфію «Усходняе Палессе». Дзейнасць К. Машынскага як этнографа атрымала прызнанне ў польскай этналагічнай навуцы і дазволіла яму ўзначаліць кафедру этнаграфіі славян у Ягелонскім ўніверсітэце ў Кра-

каве. Час працы на пасадзе прафесара Ягелонскага ўніверсітэта быў скарыстаны К. Машынскім для падрыхтоўкі грунтоўнай этналагічнай манаграфіі «Народная культура славян». Фактычным падмуркам гэтай працы стаў этнаграфічны матэрыял з беларускага Палесся. У выніку параўнальнага аналізу культуры славянскіх народаў К. Машынскі зрабіў выснову, што Палессе з'яўляецца рэгіёнам, дзе выдатна захавалася большасць архаічных элементаў культуры славян, тым самым падкрэсліўшы каштоўнасць вывучэння гэтага рэгіёна для сусветнай этналогіі. Уласнае захапленне беларускім этнаграфічным матэрыялам К. Машынскі скарыстаў і ў педагагічнай дзейнасці. Этналагічнае вывучэнне Палесся ў сярэдзіне 1930-х гг. працягнуў яго вучань Ю. Абрэмскі, а Гродзеншчыны і Віленшчыны — яго вучні, студэнты ўніверсітэта Стэфана Баторыя ў Вільні.

ЛІТАРАТУРА

1. Adkazy na kwestionariusz do rybolowstwa // Arhiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Spiseczna Moszynskiego. Teka DXL 23. L. 145—184.
2. Baudouin de Courtenay Ehrenkreutzowa C. Zakiad Etnologii Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie i jego zadania / C. Baudouin de Courtenay Ehrenkreutzowa // Balticoslavica. Wilno, 1933. T. 1. S. 75—98.
3. Etnografowie i ludoznawcy Polscy. Sylwetky, szkice biograficzne / pod redakcja Ewy Frys-Pietraszkowej, Anny Ijowalskiej-Lewickiej, Anny Spiss. Wydawnictwo naukowe DWN Oddzial polskiego towarzystwa ludoznawczego w Krakowe, T. 1—2. Krakow, 2002—2008. T. 1. 2008. 354 s.

4. Karta Braslaskaga paveta // Arhiwum Uniwersytetu Jagielonskiego. Spuscizna Moszynskiego. Teka DXL 23. L. 26.
5. *Klimaszewsq, J.* Zyciorys naukowy K. Moszynskiego przygotowany w roku 1951 przez J. Klimaszewska dla «Wiedzy i Zycia» / J. Klimaszewska // Arhiwum Uniwersytetu Jagielonskiego. Spuscizna Moszynskiego. Teka DXL 18. L. 10.
6. Kwestionariusz do kultury duhowej // Pracownia dokumentacji i informacji ttnograficznej instytutu etnologii i antropologii kulturowej Uniwersytetu Jagielonskiego. Teka 63. L. 1—27.
7. *Moszynski, K.* Autobiografia / K. Moszynski // Arhiwum PAN. Spuscizna Moszynskiego. Teka III-90.L. 59.
8. *Moszynski, K.* Ethnogeographische Studien in Ostpolen / K. Moszynski // A jorney through the Eastern Provinces of Poland in the Year 1926. Krakow, 1929. S. 127—171.
9. *Moszynski, K.* List do p. Heleny Jabionskoj / K. Moszynski // Arhiwum Uniwersytetu Jagielonskiego. — Spuscizna Moszynskiego. Teka DXL 23. L. 29.
10. *Moszynski, K.* Mapa do sprawozdania z badan etnograficznych dokonanych w r. 1924 Kasimiera Moszynskiego/ K. Moszynski //Arhiwum Uniwersytetu Jagielonskiego. Spuscizna Moszynskiego. Teka DXL 23. L. 27.
11. *Moszynski, K.* Materiaiy terenowe roznego pochodzenia i tematu / K. Moszynski // Arhiwum Uniwersytetu Jagielonskiego. Spuscizna Moszynskiego. Teka DXL 23. L. 138.
12. *Moszynski, K.* Notatki di etnografii Polesia i Bialorusi K. Moszynskiego / K. Moszynski // Arhiwum Uniwersytetu Jagielonskiego. Spuscizna Moszynskiego. Teka DXL 19. L. 1—32.
13. *Moszynski, K.* Moszynskiego z 1926 r. / K. Moszynski, K. Notatnik // Arhiwum Uniwersytetu Jagielonskiego. Spuscizna Moszynskiego. Teka DXL 30. L. 7—238.
14. *Moszynski, K.* Nowogrodzkie pod wzgl^ndem etnograficznym / K. Moszynski. // Ziemia, 1925. Rok. X. N. 10—12. S. 181—187.
15. *Moszynski, K.* O badaniach muzyczno-etnograficznych na Polesiu w r. 1932 / K. Moszynski // Lud siowianski. Krakow, 1934. T. III, Dziai B, Z. 1. S. 69—79.
16. *Moszynski, K.* O kulturze ludowej poiudniowo-srodkowego Polesia / K. Moszynski // Ziemia, 1925. Rok. X, N. 6—8. S. 120—131.
17. *Moszycski, K.* Kultura ludowa slowian / K. Moszycski. Warszawa, 1967. T. 1: Kultura materialna. 745 s.
18. *Moszynski, K.* Pogranicze polsko-litewskie. Stosunki etniczne na pograniczu polsko- i bialorusko-litewskim // K. Moszynski // Arhiwum Uniwersytetu Jagielonskiego. Spuscizna Moszynskiego. Teka DXL 7/3. L. 1—16.

19. *Moszynski, K.* Polesie Wshodnie. Materiaiy etnograficzne z wschodniej cz^sci b. Powiatu mozyrskiego oraz powiatu rzeczyckiego / K. Moszynski. Warszawa, 1928. S. 328.
20. *Moszynski, K.* Stan obecny melografii rdzennej Bialorusi i Polesia / K. Moszynski // Lud Siowianski. T. 3. 1934, Dziai B, Z. 1. S. 61—69.
21. *Moszynski, K.* Z Ukrainy / K. Moszynski. Warszawa, 1914. 112 s.
22. Notatki terenowy z Bialorusi na kwestionariusz K. Moszynskiego w r. 1930 // Pracownia dokumentacji i informacji etnograficznej instytutu etnologii i antropologii kulturowej Uniwersytetu Jagielonskiego. Spuscizna Moszynskiego. Teka 7856.
23. *Pietkiewicz, Cz.* Pietkiewicza do K. Moszynskiego od 27.XII.28 / Cz. Pietkiewicz, Cz. List // Arhiwum Uniwersytetu Jagielonskiego, Spuscizna Moszynskiego. Teka DXL. 23, L. 9.
24. Programme general de la session. Insnitut international d'anthropologie. II sesion. Prague. 14—21 septembre 1924. // Arhiwum PAN. Spuscizna Moszynskiego III—90. Teka I. L. 13.
25. *Rieszetow, A.* Korespondencja Kazimierza Moszynskiego z Dymitrem Konstantynowiczem Zieleninem. Z materiaiow Archiwum Rosyjskiej Akademii Nauk w Sankt Peterburgu / A.Rieszetow, Z. Jasiewicz. // Lud. 2001. T. 85. S. 277—287.

26. *Sawicki, L.* Eskapada samochodowa po kresach wschodnich / L. Sawicki. Krakow 1927. 23 s.
27. Spis wykiadow na trzy trymestry w roku akademickim 1931/1932. Wilno, 1931. 26 s.
28. Spis wykiadow na trzy trymestry w roku akademickim 1932/1933. Wilno, 1932. 28 s.
29. Spis wykiadow na trzy trymestry w roku akademickim 1936/1937. Wilno, 1936. 27 s.
30. *Znamierowska-Prufferowa, M.* Przedmowa / M. Znamierowska-Prufferowa // *Ethnographica. Prace koia etnologow studentow USB.* Wilno, 1937. Z. 1, S. 1—6.
31. *Znamierowska-Prufferowa, M.* Muzeum etnograficzne U.S.B. w Wilne i jego przyslosc / M. Znamierowska-Prufferowa. Lwow; Wilno, 1932. 28 s.
32. *Vasilevich, Y.* Saga пра Палессе / У. Васілевіч // Ч. Пяткевіч. Рэчышка Палессе. Мінск : «Беларуси кнігазбор», 2004. С. 5—17.
33. *Махнач, А. И.* Конференция «От этнографии славян к культурной антропологии» 14—16 ноября 2006 г. Ягелонский университет, Краков, Польша / А. И. Махнач // *Живая старина.* 2007. № 2 (54). С. 64.
34. Палессе : фотаздымкі з дваццатых і трыццатых гадоў / склад. Г. Рушчык, Г. Энгелькінг. Гн-т Мастацтва Польскай акад. навук; Кафедра беларус. культуры Ун-та ў Беластоку. Варшава : Argraf, 1999. 254 с.
35. *Энгелькінг, Г.* Юзаф Абрэмбскі (1905—1967): да біяграфіі антрапалага / Г. Энгелькінг // *Номо historicus* 2008. Гадавк антрапалагічнай псторып / ЕГУ; пад. рэд. А. Ф. Смаленчука. Вільня : ЕГУ, 2008. С. 217—236.

SUMMARY

The ethnological research of Belarus in 20—30-th of the XX century has rendered the significant influence upon scientific and pedagogical activity of K. Mashinsky. The research of the Belarusian Polesie (woodlands) in 1914 and during his work in the Slavonic Ethnography Department of the Anthropology Institute of the Warsaw scientific society has allowed him to be realized as a field researcher, develop and use the complex of the methods on collection of the material, collect the row valuable material on material culture of Belarus, process them and publish the monograph «East Polesie (woodlands)». Mashinsky activity as an ethnographer has obtained recognition in a Polish ethnological science and has allowed him to lead the Slavonic Ethnography Department in Yagellonsky University in Krakow. During his work like a professor of Yagellonsky University Mashinsky prepared the solid ethnological monograph «National Slavonic Culture». Actual base of this work became the ethnographic material from Belarusian Polesie (woodlands). As a result of comparative analysis of the Slavonic people culture Mashinsky has drew a conclusion that Polesie is a region where the most archaic elements of Slavonic culture were kept, thereby accent a value of the study of this region for the world ethnology. The own fascination by Belarusian ethnographic material Mashinsky used in his pedagogical activity. The ethnological study of the Polesie (woodlands) in the middle of 1930-th has been continued by his pupil Y. Abremsky from Grodno and Vilno region and his pupils, students of the Stefan Batory University in Vilino.